

Αρχαία Ελληνικά Φιλοσοφικός Λόγος

Αριστοτέλους «Πολιτικά»

- ✓ Ερωτήσεις εισαγωγής
 - ✓ Κείμενο-Μεταφράσεις
 - ✓ Ερμηνευτικά σχόλια
 - ✓ Ερωτήσεις από πανελλήνιες εξετάσεις
 - ✓ Ερωτήσεις του ΚΕΕ
- με βάση την ύλη του σχολικού εγχειριδίου

Γ' Λυκείου – Θεωρητική Κατεύθυνση
Επιμέλεια ύλης : Πετρά Χριστίνα

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΠΟΛΙΤΙΚΑ	3
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ - ΠΟΛΙΤΙΚΑ	4
<i>Ενότητα 11^η</i>	4
<i>Ενότητα 12^η</i>	4
<i>Ενότητα 13^η</i>	5
<i>Ενότητα 14^η</i>	6
<i>Ενότητα 15^η</i>	7
<i>Ενότητα 16^η</i>	8
<i>Ενότητα 17^η</i>	9
<i>Ενότητα 18^η</i>	10
<i>Ενότητα 19^η</i>	11
<i>Ενότητα 20^η</i>	11
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ - ΠΟΛΙΤΙΚΑ	14
ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΕ	15

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΣ - ΠΟΛΙΤΙΚΑ

1. Ο Αριστοτέλης τελειώνοντας τα *Ἠθικά Νικομάχεια* γράφει: «Τώρα που μιλήσαμε για όλα αυτά, είναι η ώρα να μιλήσουμε και για νόμους και πολιτεύματα».

α) Σε ποια θέματα αναφέρεται με το «όλα αυτά»,

β) Ποια σχέση πολιτικής και ηθικής προκύπτει από την παραπάνω δήλωση του Αριστοτέλη;

α) Στα *Ἠθικά Νικομάχεια* ο Αριστοτέλης μελέτησε τις επιμέρους αρετές του ανθρώπου, είτε αυτές που σχετίζονται με τη γενικότερη συμπεριφορά του ατόμου και με το χαρακτήρα του είτε αυτών που σχετίζονται με το μυαλό του, με τη διάνοιά του. Προς τι όμως όλη αυτή η μελέτη; Για ποιον λόγο, στην πραγματικότητα, χρειάζεται να βρούμε τι θα πει ανδρεία ή σωφροσύνη, δικαιοσύνη ή φρόνηση;

β) Η απάντηση του Σταγειρίτη είναι ίδια με αυτή που θα έδινε κάθε αρχαίος Έλληνας: «Μα φυσικά, για να γίνουμε καλοί πολίτες· για να λειτουργούμε σωστά μέσα στην πόλη, ζώντας δίπλα σε όλους τους συν-πολίτες μας». Η απάντηση αυτή αφήνει λοιπόν να φανεί πως τις αρετές ο αρχαίος Έλληνας και μαζί φυσικά κι ο Αριστοτέλης, δεν τις επεδίωκε για χάρη του εαυτού του· η απόκτηση ή η μη απόκτησή τους από το άτομο δεν ήταν μια αποκλειστικά δική του υπόθεση, κάτι δηλαδή που αφορούσε μόνο τον ίδιο. Εκείνο που είχε σημασία για τον αρχαίο Έλληνα ήταν ότι με την απόκτηση των αρετών (ή με τη μη απόκτησή τους) θα λειτουργούσε τελικά με ένα συγκεκριμένο τρόπο μέσα στην πόλη του: σωστό ή λανθασμένο. Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι ο Αριστοτέλης θεωρεί την ηθική φιλοσοφία μέρος της πολιτικής φιλοσοφίας κι έτσι εξηγείται η παράξενη φράση γι τελείωμα βιβλίου, ως ένα πέρασμα σε ένα καινούργιο βιβλίο- πέρασμα από τα *Ἠθικά Νικομάχεια* στα *Πολιτικά*.

2. Ποια θέματα από τα Πολιτικά του Αριστοτέλη βλέπουμε στις ενότητες του σχολικού εγχειριδίου;

Στο βιβλίο παρακολουθούμε διδασκαλίες του Αριστοτέλη α) για τη γένεση της πόλης, β) για το περιεχόμενο της έννοιας πολίτης, γ) για το περιεχόμενο της έννοιας πολίτευμα (πολιτεία), δ) για τα είδη των πολιτευμάτων, ε) για θέματα σχετικά με τη διακυβέρνηση της πόλης, στ) για θέματα παιδείας και εκπαίδευσης.

3. Ποια σημασία έχει η λέξη πόλις στον αρχαίο ελληνικό λόγο και ποιο είναι το συγκεκριμένο περιεχόμενό της στα Πολιτικά του Αριστοτέλη;

Η αρχαία ελληνική λέξη *πόλις* δεν έχει την ίδια σημασία με τη δική μας λέξη *πόλη*. Αντιστοιχούσε στη δική μας έννοια *κράτος*. Αυτή η *πόλις-κράτος* ορίζεται στα Πολιτικά του Αριστοτέλη ως μια κοινότητα που την αποτελούν κυβερνώντες και κυβερνώμενοι, άρχοντες και αρχόμενοι. Είναι ένα όλον που το αποτελούν μέρη, τα οποία δε χάνουν μέσα στο όλον τη δική τους φυσιογνωμία. Ως όλον λοιπόν η πόλις-κράτος αποτελείται από ανόμοια μεταξύ τους στοιχεία. Μερικά από αυτά ασκούν εξουσία, τα άλλα υπακούουν. Ως *όλον* η πόλις έχει ως στόχο της την *ευδαιμονία* κι αυτή πάλι είναι το αποτέλεσμα της αυτάρκειας, της απόλυτης ανεξαρτησίας από οτιδήποτε βρίσκεται έξω από την *πόλιν*.

**ΤΟ ΟΛΟΝ ΠΡΟΗΓΕΙΤΑΙ ΤΟΥ ΜΕΡΟΥΣ
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΟΛΟΚΛΗΡΩΝΕΤΑΙ ΜΕΣΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ
ΗΘΙΚΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ= ΗΘΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ (ΔΕ ΝΟΟΥΝΤΑΙ ΧΩΡΙΣΤΑ)
«ΤΟ ΕΙΝΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΕΙΝΑΙ ΤΟ ΣΥΝΕΙΝΑΙ» ΧΑΪΝΤΙΓΚΕΛ
Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΕΙΝΑΙ ΖΩΟΝ ΠΟΛΙΤΙΚΟΝ**

Ενότητα 11'

Ἐπειδὴ πᾶσαν πόλιν ὀρώμεν κοινωνίαν τινὰ οὖσαν καὶ πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν (τοῦ γὰρ εἶναι δοκοῦντος ἀγαθοῦ χάριν πάντα πράττουσι πάντες), δῆλον ὡς πᾶσαι μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται, μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας. αὕτη δ' ἐστὶν ἢ καλουμένη πόλις καὶ ἢ κοινωνία ἢ πολιτικὴ

Επειδὴ βλέπουμε ὅτι κάθε πόλη είναι μια μορφή κοινωνικῆς συνύπαρξης καὶ κάθε κοινότητα ἔχει συσταθεῖ για την ἐπίτευξη κάποιου ἀγαθοῦ (ὁ,τι κάνουν πράγματι οἱ ἄνθρωποι το κάνουν για να πετύχουν κάτι που θεωροῦν καλὸ), εἶναι φανερό ὅτι ὅλες τους (οἱ πόλεις) ἐπιδιώκουν κάποιο ἀγαθὸ – καὶ φυσικὰ ἐπιδιώκει το ἀνώτερο ἀπ'ὅλα τα ἀγαθὰ αὐτὴ που εἶναι ἀνώτερη ἀπ'ὅλες καὶ κλείνει μέσα της ὅλες τις ἄλλες. Αὐτὴ εἶναι ἡ λεγόμενη πόλη ἢ ἡ πολιτικὴ κοινωνία.

Σχόλια:

Θέμα : ο ὀρισμὸς της πόλης (της πόλης –κράτους με την ἀρχαία ἔννοια) ὡς της τελειότερης μορφῆς κοινωνικῆς συνύπαρξης, που στοχεύει στο υπέρτατο ἀγαθὸ.

■ Ὀρισμὸς της πόλης (ἐννοοῦμε πάντοτε την ἀρχαία ἔννοια της πόλης-κράτους, ὄχι τη σημερινή ἔννοια της πόλης) : εἶναι μια μορφή κοινωνικῆς συνύπαρξης, ἡ ἀνώτερη ἀπὸ ὅλες τις ἄλλες, που τις περικλείει καὶ ἀποβλέπει στο ἀνώτερο ἀπὸ ὅλα τα ἀγαθὰ.

■ Συλλογιστικὴ πορεία : (παραγωγικὴ συλλογιστικὴ μέθοδος)

Π1 : Κάθε κοινωνία ἀποβλέπει σε κάποιο ἀγαθὸ (καὶ ἀνάλογα με τον χαρακτήρα της ἀγαθὸ)(« πᾶσαν κοινωνίαν ἀγαθοῦ τινος ἕνεκεν συνεστηκυῖαν»)

Π2 : Ἡ πόλις εἶναι μια κοινωνία καὶ μάλιστα ἡ τελειότερη.(« ἢ πασῶν κυριωτάτη καὶ πάσας περιέχουσα τὰς ἄλλας...ἢ καλουμένη πόλις καὶ ἢ κοινωνία ἢ πολιτικὴ»)

Συμπέρασμα : Ἡ πόλις ἀποβλέπει στο ἀγαθὸ καὶ μάλιστα στο τελειότερο ἀγαθὸ (την **ευδαιμονία, αὐτάρκεια**)(«μάλιστα δὲ καὶ τοῦ κυριωτάτου πάντων-στοχάζεται»)

Ενότητα 12'

Θέμα : α) ἡ πόλις ἀνήκει στην κατηγορία των πραγμάτων που εἶναι ἐκ φύσεως

β) ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τη φύση του εἶναι ζῶον πολιτικόν (ἀπόρροια ἀπὸ το πρῶτο θέμα)

Δομὴ : I.Ἡ πόλις ὑπάρχει ἐκ φύσεως

- α. προέλευση της πόλεως
- β. σκοπός της πόλεως
- γ. γνωρίσματα της πόλεως
- δ. η πόλις υπάρχει εκ φύσεως, τα επιχειρήματα υπέρ της θέσης αυτής

II. Ο Άνθρωπος είναι ζών πολιτικόν, επιχειρήματα υπέρ της θέσης αυτής

- Παραγωγικός συλλογισμός Αριστοτέλη :

A. Π1 : οι πρώτες κοινωνίες είναι φύσει

Π2 : η πόλις είναι η τελείωση των πρώτων κοινωνιών

Συμπέρασμα : η πόλις είναι φύσει (φυσική ύπαρξη)

B. Π1 : κάθε ον στοχεύει στο άριστο φύσει

Π2 : το άριστο είναι προορισμός της πόλις

Συμπέρασμα : : η πόλις είναι φύσει (φυσική ύπαρξη)

Γ. Π1 : η φύση είναι αυτό που γίνεται με την ολοκλήρωση

Π2 : Η πόλις είναι η ολοκλήρωση

Συμπέρασμα : : η πόλις είναι φύσει (φυσική ύπαρξη)

- Αντίθεση με τον Πρωταγόρα, που δίδασκε ότι η πόλη είναι μια σύμβαση που δημιουργήθηκε από ανάγκη. Ο Αριστοτέλης αντικρούει τις απόψεις των σοφιστών. Στον Πρωταγόρα η πόλη δημιουργήθηκε για την ανάγκη του «ζῆν» των ανθρώπων, στον Αριστοτέλη για το « εὐ ζῆν».

- Αντίθετος και ο Ρουσσώ με τον Αριστοτέλη: στο « Κοινωνικό Συμβόλαιο» του πιστεύει ότι η πολιτική κοινωνία, το κράτος , δημιουργήθηκε ύστερα από συμφωνία αρχόντων και αρχομένων, ύστερα από ένα κοινωνικό συμβόλαιο.

- Συμφωνεί με τον Πλάτωνα : ο άνθρωπος από μόνος του δεν είναι αυτόαρκης, γι'αυτό οι άνθρωποι συνιστούν πόλεις.

- Ο άνθρωπος είναι ζών πολιτικόν, είναι ον από τη φύση του πλασμένο να ζει μέσα σε μια κοινωνία οργανωμένη με πολίτευμα και νόμους.

Ενότητα 13'

Θέμα : α.) ο λόγος ως αποδεικτικό στοιχείο της θέσης ότι ο άνθρωπος είναι ζών πολιτικόν

β) η πόλη προϋπόθεση για την ύπαρξη των μελών της.

Δομή : α) 1. η φωνή των ζώων και ο λόγος του ανθρώπου

2. η λειτουργία του λόγου

β) 1. το παράδειγμα με το σώμα – επιχειρηματολογία

2. παράθεση δύο παραδειγμάτων

3. πρόσθετο επιχείρημα

- Αξιολογική κλίμακα :

Δίκαιο – άδικο

Ωφέλιμο – βλαβερό

Ευχάριστο – δυσάρεστο

■ Συλλογιστική πορεία :

Π1 : η φύση έδωσε στον άνθρωπο το λόγο, με τον οποίο αυτός αντιλαμβάνεται το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο.

Π2 : το ωφέλιμο και το βλαβερό, το καλό και το κακό, το δίκαιο και το άδικο είναι τα στοιχεία των οποίων η συνύπαρξη δημιουργεί την πολιτική κοινωνία.

Συμπέρασμα : Αφού η φύση έδωσε στον άνθρωπο το εργαλείο για να ζει σε πολιτική κοινωνία, αυτός είναι εκ φύσεως πολιτικό ζώο.

Π1 : στην τάξη της φύσης το όλον προηγείται του μέρους

Π2 : η πόλις είναι ένα όλον και τα μέρη της είναι η οικογένεια, η κώμη και το κάθε επιμέρους άτομο.

Συμπέρασμα : Η πόλις αποτελεί προϋπόθεση για την ύπαρξη των μερών της.

■ **Λόγος:** διττή σημασία: α)ο έναθρος λόγος και β)η λογική σκέψη

Ενότητα 14'

Θέμα : Οι ολέθριες επιπτώσεις που έχει για την κοινωνία η χρήση των φυσικών εφοδίων του ανθρώπου από όσους είναι χωρίς αρετή και άδικοι

Δομή : Α. Φυσική τάση του ανθρώπου να συνυπάρχει με τους άλλους

Β. Η χρήση των εφοδίων του ανθρώπου :

1. Στόχος των εφοδίων η υπηρετήση της δικαιοσύνης και της αρετής.

2. Ολέθρια αδικία με την κακή χρήση τους.

Γ. Η αξία της δικαιοσύνης για την πόλιν

■ Εξ αντιθέτου αιτιολόγηση : μιλά για τα κακά της αδικίας, για να μας δείξει την αξία της δικαιοσύνης.

■ Είναι φυσική τάση του ανθρώπου να συνυπάρχει με τους άλλους.

■ Ο άνθρωπος γεννιέται εφοδιασμένος από τη φύση με όπλα (με τον λόγο και τα πάθη), για να υπηρετήσει τη φρόνηση και την αρετή, οι οποίες στηρίζουν την κοινωνία.

■ Τα όπλα αυτά, αν λείπει η φρόνηση και η αρετή, μπορεί ο άνθρωπος να τα χρησιμοποιήσει για κακούς σκοπούς και τότε γίνεται το πιο άγριο και το επικίνδυνο από όλα τα ζώα.

■ Συστατικό στοιχείο της πόλης είναι η δικαιοσύνη, που συγκρατεί την τάξη.

Ενότητα 15η

Τῷ περὶ πολιτείας
ἐπίσκοποῦντι, καὶ τίς ἐκάστη
καὶ ποία τις,
σχεδὸν
πρῶτη σκέψις περὶ πόλεως
ἰδεῖν, τί ποτέ ἐστιν ἡ πόλις.
νῦν γὰρ ἀμφισβητοῦσιν, οἱ
μὲν φάσκοντες τὴν πόλιν
πεπραχέναι τὴν πρᾶξιν, οἱ δ'
οὐ τὴν πόλιν
ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν ἢ τὸν
τύραννον·
τοῦ δὲ πολιτικοῦ καὶ τοῦ
νομοθέτου πᾶσαν ὀρῶμεν τὴν
πραγματείαν οὔσαν περὶ πόλιν,
ἢ δὲ πολιτεία τῶν τὴν πόλιν
οἰκούντων ἐστὶ τάξις τις. ἐπεὶ
δ' ἡ πόλις
τῶν συγκειμένων, καθάπερ
ἄλλο τι τῶν ὄλων μὲν
συνεστώτων δ' ἐκ πολλῶν
μορίων, δῆλον ὅτι πρότερον ὁ
πολίτης ζητητέος· ἢ γὰρ πόλις
πολιτῶν τι πληθός ἐστιν. ὥστε
τίνα χρὴ καλεῖν πολίτην καὶ τίς
ὁ πολίτης ἐστὶ σκεπτέον. καὶ
γὰρ ὁ πολίτης ἀμφισβητεῖται
πολλάκις· οὐ γὰρ τὸν αὐτὸν
ὁμολογοῦσι πάντες εἶναι
πολίτην· ἔστι γὰρ τις ὃς ἐν
δημοκρατία πολίτης ὢν ἐν
ὀλιγαρχίᾳ πολλάκις οὐκ ἔστι
πολίτης.

Ὅποιος ασχολεῖται με το θέμα του τρόπου
διακυβέρνησης μιας πόλης και ψάχνει να βρει ποια
εἶναι ἡ οὐσία της και ποια τα χαρακτηριστικά του
κάθε επιμέρους τρόπου διακυβέρνησης , το
πρῶτο που πρέπει να εξετάσει εἶναι να δει τι εἶναι
ἀραγε μια πόλη.

Διότι σήμερα υπάρχουν διαφορετικές γνώμες
πάνω σ'αυτό το θέμα: Ἄλλοι λένε πως τάδε
συγκεκριμένη πράξη την ἔκανε ἡ πόλη,
ἄλλοι ὁμως λένε ὅτι, ὄχι, δεν το ἔκανε ἡ πόλη,
ἀλλὰ ἡ τάδε συγκεκριμένη ὀλιγαρχική
«κυβέρνηση» ἢ ὁ τάδε συγκεκριμένος τύραννος·
ἐπειτα βλέπουμε ὅτι ὅλη ἡ δραστηριότητα του
πολιτικοῦ και του νομοθέτη ἔχει να κάνει με τὴν
πόλη, και τέλος

το πολίτευμα εἶναι ἕνας τρόπος ὀργάνωσης αὐτῶν
που κατοικοῦν στη συγκεκριμένη πόλη. Επειδὴ
ὁμως ἡ πόλη ἀνήκει στην κατηγορία των
σύνθετων πραγμάτων (μοιάζει δηλαδὴ με ὅλα
ἐκεῖνα τα πράγματα που το καθένα τους εἶναι ἕνα
ὄλον, αποτελούμενο ὁμως ἀπὸ πολλά μέρη)
εἶναι φανερό ὅτι πριν ἀπ' οτιδήποτε ἄλλο
πρέπει να ψάξουμε να βρούμε τι εἶναι ὁ πολίτης,
αφού ἡ πόλη δεν εἶναι παρὰ ἕνα πληθὸς πολιτῶν.
Για το περιεχόμενο, πράγματι, της λέξης
πολίτης διατυπώνονται
διαφορετικές μεταξὺ τους γνώμες πολλές φορές ·
δεν ὑπάρχει δηλαδὴ ὁμοφωνία για το περιεχόμενο
της λέξης
πολίτης. Αὐτὸς που εἶναι σ' ἕνα δημοκρατικό
πολίτευμα πολίτης συχνά σ' ἕνα
ὀλιγαρχικό σύστημα δεν εἶναι
πολίτης.

Σχόλια:

Θέμα : Η επισήμανση της ἀνάγκης για διερεύνηση των ἐννοιῶν της πόλης και
του πολίτη στο πλαίσιο της διερεύνησης της ἐννοίας του πολιτεύματος.

Δομή : Α.Οι λόγοι για τὴν εξέταση της ἐννοίας πόλις (ἐννοώντας τὴν πόλη-κράτος)

1. Διχογνωμία ως προς τὴν οὐσία της ἐννοίας κράτος
 2. Κατανόηση του τρόπου δράσης του πολιτικοῦ και του νομοθέτη
 3. Κατανόηση της ὀργάνωσης του κράτους σε σχέση με το πολίτευμα
- Β. Οι λόγοι για τὴν εξέταση της ἐννοίας πολίτης
1. Ο πολίτης εἶναι μέρος του ὅλου(της πόλις)
 2. Ἀνυπαρξία ὁμοφωνίας για τὸν ὀρισμὸ της ἐννοίας πολίτης

- Η πόλη δεν είναι απλώς το άθροισμα των πολιτών, είναι ένα οργανωμένο σύνολο, οδηγεί τους πολίτες.
- Άλλο πολίτης (έχει την εξουσία) κι άλλο υπήκοος (ανήκει στην εξουσία των άλλων)
- Όποιος εξετάζει το πολίτευμα πρέπει να δει τι είναι το κράτος
- Όλη η δραστηριότητα του πολιτικού και του νομοθέτη είναι σχετική με το κράτος
- Για να εξετάσουμε την έννοια κράτος (το όλον δηλαδή), πρέπει πρώτα να ψάξουμε να βρούμε τι είναι πολίτης, γιατί το κράτος είναι ένα σύνολο από πολίτες.
- Δε συμφωνούν όλοι για το περιεχόμενο της έννοιας πολίτης
- Ενώ μέχρι την ενότητα αυτή ο Αριστοτέλης χρησιμοποιούσε τη λεγόμενη «γενετική» μέθοδο, τη μέθοδο διερεύνησης δηλαδή βάση της οποίας είναι το ερώτημα «Πώς γεννήθηκε η πόλις;», εδώ χρησιμοποιεί την αναλυτική μέθοδο· προσπαθεί δηλαδή να βρει τα συστατικά στοιχεία(τον πολίτη εδώ)ενός πράγματος(της πόλις εδώ), με την ελπίδα ότι, αν δαικρίνει καθαρά και καταλάβει εκείνα, θα μπορέσει να έχει τον ορισμό και του πράγματος που δεν είναι παρά μια σύνθεση εκείνων. Γι'αυτό γράφει εδώ ότι για να κατανοήσουμε τι σημαίνει πόλις, επειδή η πόλις ανήκει στις σύνθετες έννοιες («ή πόλις τῶν συκειμένων»), πρέπει πρώτα να κατανοήσουμε τι σημαίνει πολίτης («πρότερον ὁ πολίτης ζητητέος»), αφού η πόλις είναι τελικά ένα άθροισμα πολιτών («γὰρ πόλις πολιτῶν τι πλῆθός ἐστιν»).
- «ακόμα και μια συλλαβή δεν είναι άθροισμα γραμμάτων» *Αριστοτέλης, Μετά τα φυσικά*

Ενότητα 16'

ὁ δὲ πολίτης οὐ τῷ οἰκεῖν που πολίτης ἐστίν
(καὶ γὰρ μέτοικοι καὶ δοῦλοι κοινωνοῦσι τῆς οἰκήσεως), οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως ὥστε καὶ δίκην ὑπέχουν καὶ δικάζεσθαι (τοῦτο γὰρ ὑπάρχει καὶ τοῖς ἀπὸ συμβόλων κοινωνοῦσιν... πολίτης δ' ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς... τίς μὲν οὖν ἐστὶν ὁ πολίτης, ἐκ τούτων φανερόν· ὃ γὰρ ἐξουσία κοινωνεῖν ἀρχῆς βουλευτικῆς καὶ κριτικῆς, πολίτην ἤδη λέγομεν εἶναι ταύτης τῆς πόλεως, πόλιν δὲ τὸ τῶν τοιοῦτων πλῆθος ἰκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς, ὡς ἀπλῶς εἰπεῖν.

Ο πολίτης δεν είναι πολίτης μόνο και μόνο γιατί είναι εγκατεστημένος σε ένα συγκεκριμένο τόπο (μήπως και οι μέτοικοι και οι δούλοι δεν μοιράζονται με τους πολίτες ένα κοινό τόπο)· ούτε πάλι είναι πολίτες αυτοί που όλα τα πολιτικά δικαιώματα έχουν μόνο το δικαίωμα να εμφανίζονται στα δικαστήρια και ως εναγόμενοι και ως ενάγοντες (το δικαίωμα αυτό το έχουν και κάποιοι άλλοι, χάρη σε ειδικές συμφωνίες)... Με το πιο αυστηρό νόημα της λέξης τίποτε άλλο δεν ορίζει τόσο τον πολίτη όσο η συμμετοχή στις δικαστικές λειτουργίες και στα αξιώματα...Από όλα αυτά τι είναι ο πολίτης γίνεται λοιπόν φανερό: αυτός που έχει τη δυνατότητα να μετέχει στην πολιτική και δικαστική εξουσία τον λέμε πια πολίτη της συγκεκριμένης πόλης· πόλις(κράτος) είναι τότε, ένας αριθμός τέτοιων ατόμων, τόσος ώστε να εξασφαλίζεται η αὐτάρκεια στη ζωή τους, για να το πούμε με πιο απλά λόγια.

Σχόλια:

Θέμα : ο ορισμός της έννοιας του πολίτη

Δομή : Στοιχεία που συνιστούν την έννοια πολίτης

Γνωρίσματα που αποδίδονται στην έννοια πολίτης

Γνωρίσματα της έννοιας πόλις

■ Την ιδιότητα του πολίτη στην Αθήνα δεν είχαν: οι μέτοικοι και οι δούλοι («ὁ δὲ πολίτης οὐ τῷ οἰκεῖν που πολίτης ἐστίν»= κριτήριο για τον πολίτη δεν είναι το ότι ζει σ'ένα συγκεκριμένο τόπο), ούτε οι κάτοικοι με μοναδικό δικαίωμα να συμμετέχουν στις δικαστικές λειτουργίες ως εναγόμενοι και ως ενάγοντες («οὐδ' οἱ τῶν δικαίων μετέχοντες οὕτως ὥστε καὶ δίκην ὑπέχειν καὶ δικάζεσθαι»), ούτε τα παιδιά, οι εξόριστοι και οι γέροντες.

■ **Ορισμός του πολίτη:** Πολίτης είναι αυτός που έχει τη δυνατότητα να μετέχει στην πολιτική και δικαστική εξουσία ενός κράτους. (« πολίτης δ' ἀπλῶς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ὀρίζεται μᾶλλον ἢ τῷ μετέχειν κρίσεως καὶ ἀρχῆς»).

■ **Ορισμός της πόλις:** Κράτος(πόλις) είναι το σύνολο από τέτοια άτομα (πολίτες), που είναι αρκετό για να εξασφαλίζεται η αυτάρκεια στη ζωή τους. (« πόλιν δὲ τὸ τῶν τοιούτων πλῆθος ἱκανὸν πρὸς αὐτάρκειαν ζωῆς»).

■ Ο κατέξοχὴν πολίτης ορίζεται μόνο μέσα σε δημοκρατικό πολίτευμα.

■ Η πόλη είναι ένας, όχι τυχαίος αριθμὸς ατόμων που συμμετέχουν στη δικαστική και πολιτική εξουσία, αλλά τόσος, ὥστε να εξασφαλίζει μια αυτάρκεια στη ζωή τους. Αν κάτι λείπει από αυτά, είναι τελείως αδύνατο η κοινωνία αυτή να είναι αυτάρκης.

■ Η συμμετοχή στη δικαστική εξουσία δείχνει προχωρημένο επίπεδο πολιτισμοῦ – ο πολίτης μπορεί να βρίσκει το δίκαιο (το αἶσθημα του δικαίου είναι ἔμφυτο) μέσα από τους νόμους, μπορεί να απευθυνθεῖ στη δικαιοσύνη.

Ενότητα 17'

Θέμα : Ο αριθμὸς των πολιτευμάτων και η φύση του καθενός

Δομή : α. προβολή του θέματος

β. πολίτευμα- «κυβέρνηση»

γ. κριτήριο για τη διάκριση των πολιτευμάτων σε ορθά και παρεκκλίσεις τους:
το συμφέρον ὅλων των πολιτῶν

δ. τα ορθά πολιτεύματα (βασιλεία, αριστοκρατία, 'πολιτεία')

ε. παρεκκλίσεις των ορθών πολιτευμάτων (τυραννία, ολιγαρχία, 'δημοκρατία')

■ Πολιτεία και πολίτευμα είναι το ἴδιο (αφού τη μορφή της πολιτείας την προσδιορίζουν το περιεχόμενο, η οργάνωση και η λειτουργία του πολιτεύματος)

■ Πολίτευμα = ο τρόπος με τον οποίο κυβερνιέται μια πόλη, η ὑψιστὴ ἀρχή στις πόλεις· και ο φορέας της ὑψιστὴς ἀρχῆς, ο οποίος ασκεί την εξουσία, είναι είτε ἓνα πρόσωπο, είτε λίγα πρόσωπα, είτε το σύνολο των πολιτῶν.

ΕΙΔΗ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΩΝ

ΟΡΘΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ

1. βασιλεία

- κυβερνά ένας
- στόχος το κοινό συμφέρον

2. αριστοκρατία

- κυβερνούν λίγοι
- στόχος το κοινό συμφέρον

3. 'πολιτεία'

- κυβερνάει ο λαός
- στόχος το κοινό συμφέρον

ΠΑΡΕΚΒΑΣΕΙΣ

1. τυραννίδα

- κυβερνά ένας
- στόχος το προσωπικό του συμφέρον

2. ολιγαρχία

- κυβερνούν λίγοι
- στόχος το συμφέρον των λίγων(των πλουσίων)

3. 'δημοκρατία'

- κυβερνά ο λαός
- στόχος το συμφέρον των απόρων

Ενότητα 18'

Θέμα : «τι δει το κύριον είναι της πόλεως» (= ποιοι πρέπει να έχουν την εξουσία στο κράτος).
Αν πρέπει να κυβερνούν τη πόλη οι πολλοί και όχι οι λίγοι και άριστοι.

Δομή : α. διατύπωση του θέματος

β. η καταλληλότητα των πολλών για την άσκηση της εξουσίας (παραδείγματα)

γ. η καταλληλότητα των αξιόλογων για την άσκηση της εξουσίας (παραδείγματα)

■ Ο Αριστοτέλης εξετάζει εδώ το κατά πόσο είναι προτιμότερο να ασκούν την εξουσία οι πολλοί παρά οι λίγοι και άριστοι.

■ καθένας από τους πολλούς μπορεί να μην είναι αξιόλογος, όμως όλοι μαζί οι πολλοί, ενωμένοι σαν σύνολο, ενδέχεται να είναι καλύτεροι από τους λίγους και άριστους.(αθροιστική θεωρία)

■ Οι αξιόλογοι άνθρωποι (οι άριστοι) από την άλλη, είναι ανώτεροι από το κάθε επιμέρους άτομο του πλήθους, γιατί συγκεντρώνουν στο πρόσωπό τους στοιχεία και χαρίσματα που στο πλήθος είναι διάσπαρτα.

■ Όσο πιο αξιόλογο το πλήθος τόσο «απλώνεται» η εξουσία – ισχύει η αθροιστική θεωρία. Προϋπόθεση είναι να μην είναι το πλήθος ανδραποδώδες.

■ Το πλήθος μπορεί να μην είναι καλύτερο από τους ολίγους, πάντως δεν είναι χειρότερο.

■ Αρκετά διστακτικός είναι ο Αριστοτέλης (μάλλον, ίσως, μπορεί κτλ) σχετικά με την αθροιστική θεωρία. Δεν διατυπώνει βέβαια ξεκάθαρη προτίμηση σε κανένα από τα δύο είδη πολιτεύματος.

■ Στην αθροιστική θεωρία ισχύει καθαρά η άθροιση, όχι κάποια διαλεκτική σχέση.

■ Η 'πολιτεία' είναι η καλή δημοκρατία (το ορθό πολίτευμα)- δυνατότητα εξουσίας σε όλους. Ο Αριστοτέλης ζει σε μια εκπεπτωκυία δημοκρατία – δυνατότητα εξουσίας στους απόρους(δημοκρατία-παρέκβαση της 'πολιτείας').

Ενότητα 19'

Θέμα : τα είδη δημοκρατίας

Δομή : α. δημοκρατία με κριτήριο την ισότητα των πολιτών

β. δημοκρατία με κριτήριο την περιουσία

γ. δημοκρατία με κριτήριο την απουσία κωλύματος και με υπέρτατη αρχή το νόμο

δ. δημοκρατία με κριτήριο την ιδιότητα του πολίτη και με υπέρτατη αρχή το νόμο

ε. δημοκρατία με κριτήρια τα προηγούμενα και με υπέρτατη αρχή το λαό με ψηφίσματα – οι δημαγωγοί

■ Ξαναθυμόμαστε εδώ ότι η δημοκρατία είναι παρέκκλιση της 'πολιτείας', άρα δεν είναι ορθό πολίτευμα.

■ Η ελευθερία και η ισότητα είναι τα βασικά γνωρίσματα της δημοκρατίας.

■ Ελευθερία σημαίνει να ζει κανείς όπως θέλει και να μπορεί να συμμετέχει στη διακυβέρνηση του κράτους.

■ Στη δημοκρατία φτωχοί και πλούσιοι έχουν τα ίδια δικαιώματα.

■ Στη δημοκρατία ισχύει η αρχή της πλειοψηφίας.

■ Σε κάθε μορφή δημοκρατίας ελλοχεύει ο κίνδυνος των δημαγωγών, όμως,

■ όταν οι νόμοι είναι κυρίαρχοι έχουν ακλόνητο κύρος και ακατάλυτη ισχύ· δεν αλλάζουν κατά τις περιστάσεις και τα συμφέροντα των ισχυρών, ούτε με αποφάσεις της πλειοψηφίας, η οποία είναι δυνατό να παραπλανηθεί από επιτήδειους πολιτικούς και δημαγωγούς. Όλοι είναι υποχρεωμένοι να ακολουθήσουν το νόμο, προσαρμόζοντας στις απαιτήσεις του και μόνο τις υποχρεώσεις τους προς το λαό και γενικά τα πολιτικά τους προγράμματα.

Ενότητα 20^η

Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον
περὶ παιδείας καὶ ταύτην
κοινήν ποιητέον,
φανερὸν· τίς δ' ἔσται ἡ
παιδεία καὶ πῶς χρὴ
παιδεύεσθαι, δεῖ μὴ
λανθάνειν. νῦν γὰρ
ἀμφισβητεῖται περὶ
τῶν ἔργων. οὐ γὰρ ταῦτα
πάντες ὑπολαμβάνουσι δεῖν
μανθάνειν τοὺς νέους οὔτε
πρὸς ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὸν
βίον τὸν ἄριστον, οὐδὲ
φανερὸν πότερον πρὸς τὴν

Ὅτι πρέπει να ορίσουμε νόμους
για την παιδεία και ότι πρέπει να ορίσουμε η
παιδεία να προσφέρεται από την πόλη είναι
φανερό· ποιος θα πρέπει να είναι ο χαρακτήρας
της παιδείας και πως θα πρέπει να εκπαιδεύονται
(οι νέοι), αυτά (τα δύο ερωτήματα) δεν πρέπει να
διαφύγουν την προσοχή μας. Διότι τώρα
υπάρχουν διαφορετικές απόψεις ως προς το
εκπαιδευτικό σύστημα. Γιατί δε
θεωρούν όλοι ότι πρέπει
να μαθαίνουν οι νέοι ούτε
αυτά που οδηγούν στην αρετή, ούτε αυτά που
προσφέρουν την καλή ζωή, ούτε
είναι φανερό αν η παιδεία πρέπει να έχει στόχο

διάνοιαν πρέπει μάλλον ἢ πρὸς τὸ τῆς ψυχῆς ἦθος· ἔκ τε τῆς ἐμποδῶν παιδείας ταραχώδης ἢ σκέψις καὶ δῆλον οὐδὲν πότερον ἀσκεῖν δεῖ τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον ἢ τὰ τείνοντα πρὸς ἀρετὴν ἢ ταῖς περιπτώ (πάντα γὰρ εἴληφε ταῦτα κριτὰς τινας)· περὶ τε τῶν πρὸς ἀρετὴν οὐθέν ἐστιν ὁμολογούμενον (καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθύς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς). ὅτι μὲν οὖν τὰ ἀναγκαῖα δεῖ διδάσκεισθαι τῶν χρησίμων, οὐκ ἄδηλον· ὅτι δὲ οὐ πάντα, διηρημένων τῶν τε ἐλευθερίων ἔργων καὶ τῶν ἀνελευθερίων φανερόν, <καὶ> ὅτι τῶν τοιούτων δεῖ μετέχειν ὅσα τῶν χρησίμων ποιήσει τὸν μετέχοντα μὴ βάνουσον. βάνουσον δ' ἔργον εἶναι δεῖ τοῦτο νομίζειν καὶ τέχνην ταύτην καὶ μάθησιν, ὅσα πρὸς τὰς χρήσεις καὶ τὰς πράξεις τὰς τῆς ἀρετῆς ἄχρηστον ἀπεργάζονται τὸ σῶμα τῶν ἐλευθέρων ἢ τὴν διάνοιαν.

της το νου

ἢ τον ηθικό χαρακτήρα· αν ξεκινήσουμε από την εκπαίδευση που παρέχεται σήμερα, η έρευνα μας θα βρεθεί αντιμέτωπη με μεγάλη σύγχυση και δεν είναι φανερό ποιο από όλα ισχύει, ὅτι πρέπει η παιδεία να εξασκεί (τους νέους) στα απαραίτητα για τη ζωή η σε αυτά που οδηγούν στην αρετή (στην κατάκτηση της αρετῆς) ἢ σε αυτά που απλῶς προάγουν τη γνώση (ὅλες αυτές οι απόψεις ἔχουν βρει κάποιους υποστηρικτές)· σχετικά με αυτά που οδηγούν στην κατάκτηση της αρετῆς δεν υπάρχει καμία απολύτως συμφωνία (καταρχὴν δεν ἔχουν ὅλοι την ἴδια ιδέα για την αρετή που τιμούν και εἶναι φυσικό να υποστηρίζουν διαφορετικές γνώμες και ως προς την ἄσκησή της). Ὅτι πρέπει λοιπὸν να διδάσκονται τα ἀναγκαῖα ἀπὸ τα χρήσιμα εἶναι φανερό· ἐπίσης εἶναι φανερό ὅτι δεν πρέπει να μαθαίνουν ὅλα, δεδομένου ὅτι οἱ ἀσχολίες διακρίνονται σ'αυτὲς που ταιριάζουν και σ'αυτὲς που δεν ταιριάζουν σε ἐλεύθερους ἀνθρώπους και ὅτι ἀπὸ τα χρήσιμα πράγματα τα παιδιὰ πρέπει να μαθαίνουν ὅσα δεν κάνουν αὐτὸν που τα μαθαίνει βάνουσο. Τιποτένια(βάνουση) ἀπασχόληση πρέπει να θεωρεῖται αὐτὴ ἡ τέχνη και αὐτὴ ἡ μάθησις που κάνει ὡς προς τα ἔργα και τις πράξεις τῆς ἀρετῆς το σῶμα και το πνεῦμα των ἐλευθέρων ἀνθρώπων ἀχρηστο.

Μτφρ. Β. Μοσκόβης. 1989. Αριστοτέλους Πολιτικά. Ι–ΙΙ. Αθήνα: Νομικὴ Βιβλιοθήκη.

Σχόλια:

Θέμα : η αγωγή των παιδιών και των εφήβων

Δομή : α. ἀνάγκη για νομοθετικὴ ρύθμιση θεμάτων τῆς παιδείας – η παιδεία να εἶναι ὅμοια για ὅλους
β. προβληματισμοὶ σχετικά με τον χαρακτήρα τῆς παιδείας, με το περιεχόμενό τῆς, τους στόχους τῆς κτλ.
γ. θέσεις για το περιεχόμενο τῆς παιδείας

- Η φροντίδα για την παιδεία πρέπει να εἶναι θέμα κρατικῆς μέριμνας :
- A. τα θέματα τῆς παιδείας πρέπει να ρυθμίζονται με νόμους
- B. σε ἓνα κράτος η παιδεία πρέπει να εἶναι μία και ενιαία για ὅλους τους νέους.
- Δεν ἔχουν ὅλοι την ἴδια ἀποψη για τους στόχους που πρέπει να ἔχει η εκπαίδευση.
- Η εκπαίδευση πρέπει να ἔχει τους ἀκόλουθους στόχους : τη διαμόρφωση ηθικοῦ χαρακτήρα ἀπὸ τους νέους, τον καλύτερο τρόπο ζωῆς, την ἄσκησις και καλλιέργεια του νου.

- Δεν έχουν όλοι την ίδια γνώμη για την αρετή.
- Από τα χρήσιμα οι νέοι πρέπει να διδάσκονται τα αναγκαία κι από αυτά μόνο όσα ταιριάζουν σε ελεύθερους ανθρώπους.
- Στον Αριστοτέλη η παιδεία είναι πολιτικό θέμα διότι: α. έχει μεγάλη σημασία για το πολίτευμα κι έχει θετική επίδραση στη λειτουργία της πόλεως. (αν η εκπαίδευση στοχεύει στην αρετή, η αρετή έχει ως αποτέλεσμα την ευδαιμονία των πολιτών, που είναι ο ύψιστος στόχος της πόλης)· αν παραμεληθεί η παιδεία βλάπτεται το πολίτευμα. β. το κράτος είναι αυτό που πρέπει να ρυθμίζει με σχετικούς νόμους τα θέματα της παιδείας γ. όλοι οι πολίτες ανήκουν στο κράτος, επομένως η παιδεία είναι υπόθεση του κράτους.
- *Περί παιδείας* : (βλ.σχόλιο σελ.208) στο κείμενο αυτό ο Αριστοτέλης θίγει τα εξής:
 - α) πρέπει να υπάρχουν νόμοι του κράτους, οι οποίοι θα ρυθμίζουν θέματα της παιδείας
 - β) η μόρφωση των νέων πρέπει να ταιριάζει με το πολίτευμα του κράτους
 - γ) η παιδεία προετοιμάει τους νέους για την άσκηση κάποιας τέχνης και για τις πράξεις της αρετής
 - δ) η παιδεία των νέων θα πρέπει να είναι μία και ίδια για όλους
 - ε) τα θέματα της παιδείας πρέπει να ανήκουν στην αρμοδιότητα του κράτους
 - στ) το καλύτερο εκπαιδευτικό σύστημα είναι αυτό των Λακεδαιμονίων
- Ο σημαντικότερος λόγος για τον οποίο πρέπει η παιδεία να έχει δημόσιο χαρακτήρα και να είναι κοινή και ίδια για όλους είναι αυτό που χαρακτηριστικά γράφει στο σχόλιο (βλ.σελ.208) : όλοι οι πολίτες ανήκουν όχι στον εαυτό τους, αλλά στην πόλη και καθώς όλοι οι πολίτες έχουν να επιτελέσουν σα σύνολο έναν σκοπό, είναι φανερό ότι και η παιδεία πρέπει να είναι μία και η ίδια για όλους.

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΑΠΟ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ – ΠΟΛΙΤΚΑ

Εσπερινά 2006 – ενοτ.15^η-16^η

B1. «Τῷ περὶ πολιτείας ἐπισκοποῦντι ... οὐκ ἔστι πολίτης»:

Σύμφωνα με το σχολικό βιβλίο, στην παραπάνω ενότητα «η διερεύνηση του θέματος γίνεται με την αναλυτική μέθοδο». Ποια είναι η επιχειρηματολογία του Αριστοτέλη, η οποία δικαιολογεί την παραπάνω άποψη;

Μονάδες 10

B2. Με βάση το κείμενο που σας δόθηκε, να αναφέρετε και να σχολιάσετε τα κριτήρια με τα οποία ο Αριστοτέλης ορίζει την έννοια του *πολίτη*.

Μονάδες 10

B3. Αφού μελετήσετε το παρακάτω μεταφρασμένο κείμενο, να αιτιολογήσετε τη θέση του Αριστοτέλη: «*ἢ γὰρ πόλις πολιτῶν τι πλήθος ἐστίν*».

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο άνθρωπος που δεν μπορεί να ζει μαζί με άλλους σε κοινότητα, ο άνθρωπος που λόγω αυτάρκειας αισθάνεται πως δεν του λείπει τίποτε, αυτός ο άνθρωπος δεν αποτελεί με κανέναν τρόπο μέρος της πόλης – ένας τέτοιος όμως άνθρωπος είναι, τότε, ή ζώο ή θεός.

(Αριστοτέλους Πολιτικά Α2, 13)

Μονάδες 10

B4. Γιατί κατά τον Αριστοτέλη η ηθική φιλοσοφία είναι μέρος της πολιτικής φιλοσοφίας;

Μονάδες 10

B5. πεπραχέναι, συνεστώτων, καλεῖν, σκεπτέον, μετέχοντες. Να γράψετε στο τετράδιό σας δύο *σύνθετα ομόρριζα*, της αρχαίας ή της νέας ελληνικής, για καθεμιά από τις παραπάνω λέξεις.

Μονάδες 10

Ημερήσια 2006 – ενότητα 20η

B1. «*τίς δ' ἔσται ... ἄσκησιν αὐτῆς*»: Ποια ερωτήματα θέτει ο Αριστοτέλης ως προς τους στόχους της παιδείας, και πώς ανταποκρίνεται σε αυτά η «έμποδών παιδεία» σύμφωνα με τα δεδομένα του κειμένου;

Μονάδες 10

B2. Ποια παιδεία θεωρείται κατά τον Αριστοτέλη αντάξια του ελεύθερου πολίτη, σύμφωνα με τα δεδομένα του κειμένου;

Μονάδες 10

B3. «*Ὅτι μὲν οὖν νομοθετητέον ... ἄσκησιν αὐτῆς*»: Με βάση το απόσπασμα του πρωτότυπου κειμένου και το μεταφρασμένο κείμενο που ακολουθεί να εξηγήσετε γιατί ο Αριστοτέλης θεωρεί επιτακτική την ανάγκη να ρυθμίσει ο νομοθέτης τα της παιδείας της πόλεως.

Αριστοτέλους Πολιτικά Α2, 16

[...] Ο άνθρωπος, από την άλλη, γεννιέται εφοδιασμένος από τη φύση με όπλα για να υπηρετήσει τη φρόνηση και την αρετή, που όμως μπορεί να τα χρησιμοποιήσει εξ ολοκλήρου και για αντίθετους σκοπούς. Γι' αυτό ο δίχως αρετή άνθρωπος είναι από όλα τα όντα το πιο ανόσιο και το πιο άγριο, το χειρότερο από όλα στις ερωτικές απολαύσεις και στις απολαύσεις του φαγητού. Η δικαιοσύνη είναι στοιχείο συστατικό της πόλης· είναι αυτό που συγκρατεί την τάξη στην πολιτική κοινωνία.

Μονάδες 10

B4. Ο Αριστοτέλης στο Λύκειο: Ποιες οι συνθήκες υπό τις οποίες εργάστηκε εκεί και ποιο το έργο που παρήγαγε την περίοδο αυτή;

Μονάδες 10

B5. Να γράψετε δυο ομόρριζες λέξεις της αρχαίας ή της νέας ελληνικής γλώσσας, απλές ή σύνθετες, για καθεμιά από τις παρακάτω λέξεις του κειμένου:

λανθάνειν, μανθάνειν, εἴληφε, διαφέρονται, νομίζουν.

Μονάδες 10

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΕΕ

Ενότητα 11^η

1. Αρχίζοντας από την τελευταία πρόταση της ενότητας να δώσετε τον ορισμό της πόλης που συνάγεται από το κείμενο. Ποια είναι η έννοια γένους της πόλης και ποια η ειδοποιός της διαφορά;
2. Έχοντας υπόψη σας ότι τελεολογική σκέψη ονομάζουμε αυτή που αναζητεί τελικό ή τελικά αίτια (τέλος = σκοπός) για την εξήγηση των πραγμάτων (φαινομένων, πράξεων, όντων κτλ.), α) να γράψετε τις φράσεις της ενότητας που δηλώνουν τελικό αίτιο και β) να τις αναλύσετε με απλά λόγια.
3. Να καταγράψετε τις προκείμενες του συλλογισμού του Αριστοτέλη και το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει σχετικά με την πόλη. Να προσέξετε ότι τα σημεία που επεξηγούν όρο ή όρους μιας προκείμενης θα πρέπει να παραλειφθούν, ενώ αντίθετα θα πρέπει να γραφούν οι προτάσεις που υπονοούνται.
4. Να εντοπίσετε το σημείο της ενότητας που ο Αριστοτέλης συνδέει τον πολίτη με την πόλη και να εξηγήσετε πώς το αντιλαμβάνεσθε.
5. Να εξηγήσετε τη σύνδεση ηθικής και πολιτικής στη σκέψη του Αριστοτέλη (για την οποία συζητήσατε στα Ἠθικά Νικομάχεια) με βάση το κείμενο της ενότητας.

6. Η παρατήρηση του Αριστοτέλη δήλον ὡς πᾶσαι (=κοινωνίαι) μὲν ἀγαθοῦ τινος στοχάζονται νομίζετε ὅτι εἶναι δυνατόν να ἰσχύει για τις κοινωνίες της εποχῆς μας; Να στηρίξετε την απάντησή σας με παραδείγματα.

7. Να συγκρίνετε την άποψη του Αριστοτέλη για τη σύσταση της πόλης με την άποψη του Πρωταγόρα στον ομώνυμο διάλογο και την άποψη του Πλάτωνα στην Πολιτεία, επισημαίνοντας πέρα από τις διαφορές και τα κοινά τους σημεία.

Ενότητα 12^η

1. Να εντοπίσετε όλους τους χαρακτηρισμούς που ο Αριστοτέλης αποδίδει στην πόλη (στην 11η και 12η ενότητα) και να τους χρησιμοποιήσετε για να συνθέσετε έναν ορισμό, όσο το δυνατόν πληρέστερο, που θα τους περιλαμβάνει όλους.

2. Με βάση το κείμενο της ενότητας και τα σχόλια του βιβλίου σας να προσδιορίσετε τα κοινά σημεία και τις διαφορές ανάμεσα στις διάφορες «κοινωνικές οντότητες».

3. Ποιο είναι το γένος της έννοιας πόλη και ποια η ειδοποιός διαφορά της, όπως συνάγεται από την ενότητα;

4. Να ορίσετε τις έννοιες «φύση», «αυτάρκεια», «εκ φύσεως», «τέλος», «τέλειος», «τελικός λόγος» με βάση το κείμενο της ενότητας.

5. Πώς θεμελιώνει ο Αριστοτέλης τη θέση του ότι ο άνθρωπος είναι φύσει ζῷον πολιτικόν;

6. Πώς χαρακτηρίζει ο φιλόσοφος τον άνθρωπο που ζει, εκ φύσεως, δίχως πόλη; Πώς εξηγείται ο χαρακτηρισμός αυτός;

7. Να συγκρίνετε τη θέση του Αριστοτέλη για τον άνθρωπο ως ζῷον πολιτικόν με όσα αναφέρει ο Πρωταγόρας για τον άνθρωπο (στο βιβλίο σας ενότητα 4η και 5η του Πρωταγόρα, σ. 80 και 84). Να λάβετε υπόψη σας και τα ανάλογα σχόλια στις ενότητες αυτές.

8. Να επισημάνετε στο κείμενο στοιχεία της τελεολογικής σκέψης του Αριστοτέλη και να τα αναλύσετε με λίγα λόγια.

9. Να εξηγήσετε τη συλλογιστική πορεία που ακολουθεί ο Αριστοτέλης. Να γράψετε έναν από τους συλλογισμούς σε τυπική μορφή (προκειμένες - συμπέρασμα).

Ενότητα 13^η

1. Ο Αριστοτέλης αναγνωρίζει και σε ορισμένα ζῶα την ιδιότητα του πολιτικού (= κοινωνικού) αλλά όχι με την ίδια έννοια που δίνει στον ὄρο για τον άνθρωπο. Ποιο περιεχόμενο έχει η έννοια όταν αναφέρεται στα ζῶα και ποιο όταν αναφέρεται στον άνθρωπο; Ποια είναι η ειδοποιός διαφορά του ανθρώπου από τα αγελαία ζῶα;

2. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει ότι η φύση δεν κάνει τίποτε χωρίς λόγο και αιτία. Γιατί λοιπόν α) προίκισε τα ζῶα με φωνή, β) ἔδωσε στον άνθρωπο την ικανότητα του λόγου;

3. Να εντοπίσετε και να καταγράψετε τα αντιθετικά ζεύγη των εννοιών που χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης στο κείμενο και με βάση αυτά να εξηγήσετε ποια είναι η ειδοποιός διαφορά του «λόγου» από τη «φωνή».

4. «Η συμμετοχή σε όλα αυτά είναι που κάνει την οικογένεια και την πόλη»: Να συσχετίσετε τη θέση του Αριστοτέλη με το νόμο του Δία στο μύθο του Πρωταγόρα «τὸν μὴ δυνάμενον αἰδοῦς καὶ δίκης μετέχειν κτείνειν ὡς νόσον πόλεως», την εξήγηση του σοφιστή «ὡς παντὶ προσῆκον

ταύτης γε μετέχειν τῆς ἀρετῆς (= πολιτικῆς ἀρετῆς) ἢ μὴ εἶναι πόλεις» (σχολ. βιβλίο σ. 80) και με τη θέση του Ηράκλειτου (σχολ. βιβλίο σ. 101).

5. «Ὡρα ὁμως να προσθέσουμε ...» : Ποια είναι η θέση της πρότασης στη δομή της επιχειρηματολογίας του Αριστοτέλη;

6. Με ποια επιχειρήματα αποδεικνύει ο Αριστοτέλης α) ὅτι η πόλη ἤρθε στην ύπαρξη «εκ φύσεως» και β) ὅτι προηγείται ἀπὸ κάθε επιμέρους άτομο;

7. Να εντοπίσετε τα σημεία στα οποία φαίνεται η τελεολογική σκέψη του Αριστοτέλη και να τα εξηγήσετε με λίγα λόγια.

8. Πώς αντιλαμβάνεσθε τη θέση του Αριστοτέλη ὅτι η πόλη προηγείται ἀπὸ την οικογένεια και ἀπὸ τον καθένα μας ως άτομο; Συμφωνείτε με τη θέση αυτή;

9. Να συσχετίσετε τη θέση του Αριστοτέλη για την ύπαρξη της πόλης «εκ φύσεως» με ὅσα υποστηρίζει ο Γλαύκων στην Πολιτεία (σχολ. βιβλίο σ. 104).

10. Αφού διαβάσετε την άποψη του Περικλή για τη σχέση πολίτη - πόλης (στο βιβλίο σας, σ. 123 - Θουκ. ΙΙ, 60), να τη συσχετίσετε με την υποχρέωση που αναθέτει ο Πλάτων στους φύλακες της Πολιτείας του (αλληγορία σπηλαίου, σχολ. βιβλίο σ. 121) και με τις αντιλήψεις του Αριστοτέλη για το ίδιο θέμα. Στη συσχέτιση να λάβετε υπόψη σας τη χρονική απόσταση των κειμένων μεταξύ τους.

11. «Ο άνθρωπος που δεν μπορεί να ζει με τους άλλους ... ἢ ζῶο ἢ θεός»: Να αναλύσετε τις θέσεις που διατυπώνονται στο χωρίο αυτό, προσθέτοντας δικά σας επιχειρήματα (μπορεί να είναι και παραδείγματα ἀπὸ την εμπειρία σας ἢ ἀπὸ την ιστορία).

12. Να δώσετε το περιεχόμενο της έννοιας της αὐτάρκειας στον Αριστοτέλη με βάση τις ενότητες 12 και 13.

Ενότητα 14^η

1. Πώς εξηγεί ο Αριστοτέλης την τάση του ανθρώπου για ζωή στην κοινωνία;

2. Στην προηγούμενη ενότητα είδαμε την άποψη του Αριστοτέλη για την ύπαρξη της πόλης «εκ φύσεως». Εδώ αναφέρεται σ' εκείνον «που πρώτος τη συγκρότησε». Να δείξετε ὅτι δεν υπάρχει αντίφαση μεταξύ των δύο χωρίων.

3. Ο φιλόσοφος στο κείμενο της προηγούμενης ενότητας θεωρούσε τον άνθρωπο το ανώτερο ἀπὸ ὅλα τα ὄντα. Εδώ θέτει ἕναν περιορισμό και αποδεικνύει την ορθότητά του. Ποιος είναι ο περιορισμός και ποια συλλογιστική πορεία ακολουθεί ο Σταγειρίτης για την ἀπόδειξη της θέσης του;

4. Ποια ἦταν η σημασία της δικαιοσύνης στην αρχαία πόλη; Στην ἀπάντησή σας να αξιοποιήσετε τις γνώσεις σας ἀπὸ τα κείμενα της αρχαίας γραμματείας που διδαχτήκατε και ἀπὸ την αρχαία Ιστορία. Νομίζετε ὅτι η δικαιοσύνη ἔχει την ίδια σημασία στη σύγχρονη κοινωνία;

5. «Ο άνθρωπος γεννιέται ... ἀρετή»: Να συσχετίσετε την άποψη αυτή με τις ἀντίστοιχες θέσεις του φιλοσόφου για την ἀρετή στα Ἠθικά Νικομάχεια.

6. Ποιο νόημα ἔχει ο χαρακτηρισμός "ἀνόσιος" που δίνει ο Αριστοτέλης στον χωρίς ἀρετή ἄνθρωπο;

7. Ο Αριστοτέλης στο ἔργο του Ἠθικά Μεγάλα γράφει: ὅταν γάρ τινα παντελῶς ἴδωμεν φαῦλον, οὐδ' ἄνθρωπὸν φαμεν εἶναι ἀλλὰ θηρίον, ὡς οὔσαν τινὰ κακίαν θηριότητα (βιβλίο Β', 5, 1, 2-4). Να αναλύσετε την άποψη που εκφράζει ο Αριστοτέλης στην ενότητα που διδαχτήκατε για τον δίχως ἀρετή ἄνθρωπο χρησιμοποιώντας και το παραπάνω χωρίο.

8. Να εξηγήσετε τη θέση που διατυπώνει ο Αριστοτέλης για τη δικαιοσύνη (στην ενότητα που διδαχτήκατε) με επιχειρήματα από το επόμενο χωρίο των ΗΝ (1129 b 27 - 32) αὕτη μὲν οὖν ἡ δικαιοσύνη ἀρετὴ μὲν ἐστὶ τελεία, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς ἀλλὰ πρὸς ἕτερον (...) καὶ παροιμαζόμενοι φάμεν «ἐν δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσ' ἀρετῇ ἓν» καὶ τελεία μάλιστα ἀρετὴ (...) ὅτι ὁ ἔχων αὐτὴν καὶ πρὸς ἕτερον δύνатаι τῇ ἀρετῇ χρῆσθαι. (= «Ἡ τοιαύτη δικαιοσύνη εἶναι τελεία ἀρετὴ, ὄχι ὁμῶς αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ἐφόσον σχετίζεται πρὸς ἄλλους. (...) Διὸ καὶ αναφέρομεν τὴν παροιμίαν : εἰς τὴν δικαιοσύνην συμπεριλαμβάνεται κάθε ἄλλη ἀρετὴ. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι τελειοτάτη ἀρετὴ (...) διότι ὁ κατέχων αὐτὴν δύνатаι ν' ἀσκεῖ τὴν ἀρετὴν καὶ ὡς πρὸς τοὺς ἄλλους». (Μετάφραση: Α. Δαλέζιος).

9. Να εκθέσετε σε ένα μικρό δοκίμιο τα κοινά σημεία και τις διαφορές Πρωταγόρα - σοφιστών - Πλάτωνα με τις βασικές θέσεις του Αριστοτέλη, όπως τις συζητήσατε στις ενότητες 11 - 14.

Ενότητα 15^η

1. Ποιο είναι το θέμα του τρίτου βιβλίου των Πολιτικών, όπως προκύπτει από το κείμενο; Να συμπεριλάβετε στην απάντησή σας το σχετικό χωρίο.
2. Πώς ορίζει ο Αριστοτέλης την πολιτεία στο κείμενο;
3. τί ποτέ ἐστὶν ἡ πόλις; Ποιες απόψεις παραθέτει ο φιλόσοφος σχετικά με το περιεχόμενο της έννοιας της πόλης (για τη φύση της πόλης); Να τις διατυπώσετε αναλυτικότερα και να γράψετε τα συμπεράσματα που μπορούν να εξαχθούν.
4. Από ποιο σημείο του κειμένου υποστηρίζεται ο τίτλος που δόθηκε στο απόσπασμα;
5. Ο άνθρωπος ως πολίτης, κατά τον Αριστοτέλη, ασκεί εξουσία έναντι των άλλων. Να επισημάνετε στο κείμενό σας το σημείο στο οποίο διακρίνεται η θέση αυτή.
6. Πώς ορίζεται η σχέση του πολίτη με την πόλη στο κείμενό σας από τον Αριστοτέλη; Η σχέση που σκιαγραφείται από τον φιλόσοφο κινείται αμφίδρομα, ή όχι, και γιατί;
7. Γιατί ο Αριστοτέλης αναζητεί στην ενότητα αυτή ένα νέο ορισμό της πόλης, αφού την έχει ήδη ορίσει; Ποια είναι η διαφορά του ορισμού αυτού με ό,τι προηγήθηκε (είτε ήταν ορισμοί, είτε διευκρινίσεις, συμπληρώσεις κ.τ.λ.);
8. Ο Αριστοτέλης προκειμένου να εξετάσει την ουσία και τις ειδικές διαφορές των ποικίλων μορφών του πολιτικού βίου (τίς ἐκάστη τῶν πολιτειῶν καὶ ποία τις) θεωρεῖ αναγκαῖο νὰ διευκρινίσει τὰ ἐννοιολογικὰ ἐργαλεῖα (τίς ἐννοίαι) ποὺ θὰ χρησιμοποιήσει. α) Ποιες ἐννοίαι διευκρινίζει στὴν ἐνότητα αὐτή; β) Ποιες ἀμφισβητήσεις διατυπώνονταν στὴν ἐποχὴ τοῦ γι' αὐτές; γ) Πού νομίζετε ὅτι οφείλονταν οἱ ἀμφισβητήσεις καὶ πόσο μπορεῖ νὰ ἀπασχολοῦν παρόμοια θέματα τὴ σύγχρονη κοινωμία;
9. Ο Αριστοτέλης με τις πρώτες φράσεις του διατυπώνει ένα ζήτημα: τίς ἐκάστη τῶν πολιτειῶν καὶ ποία τις. Εκτιμάτε ὅτι αὐτὸ ἀποτελεῖ μόνο μια θεωρητικὴ ἀναζήτηση τοῦ φιλοσόφου ἢ ὅτι εἶχε γιὰ ἐκείνον ἀλλὰ καὶ γιὰ μασιδιαίτερο πρακτικὸ ἐνδιαφέρον; Να παρουσιάσετε τεκμηριωμένα τις εκτιμήσεις σας.
10. Να αναλύσετε με συντομία τὸ ἀκόλουθο χωρίο τοῦ Αριστοτέλη ἀπὸ τὴν ἐνότητα: νῦν γὰρ ἀμφισβητοῦσιν, οἱ μὲν φάσκοντες τὴν πόλιν πεπραγῆναι τὴν πρᾶξιν, οἱ δ' οὐ τὴν πόλιν ἀλλὰ τὴν ὀλιγαρχίαν ἢ τὸν τύραννον, με σκοπὸ νὰ περιγράψετε ποία νοοτροπία ἀποκαλύπτει καὶ ἀν αὐτὴ ἰσχύει καὶ σήμερα.
11. Ο ρόλος τοῦ πολίτη σύμφωνα με τὸν Αριστοτέλη προσδιορίζεται με διαφορετικὸ τρόπο σε κάθε πολίτευμα. Να ἀναλύσετε τὴ θέση αὐτὴ ἀντλώντας παραδείγματα ἀπὸ τὴν προσωπικὴ σας

εμπειρία (τις εφημερίδες που διαβάσατε, τις ειδήσεις που ακούσατε, την ελληνική ιστορία που διδαχτήκατε κ.λπ.).

Ενότητα 16^η

1. Ο Αριστοτέλης προσδιορίζει με σαφήνεια τα κριτήρια σύμφωνα με τα οποία μπορούσε κάποιος να αποκαλείται πολίτης. Ποια ήταν αυτά;
2. α) Ποιοι (ποιες κοινωνικές ομάδες) δεν είναι πολίτες σύμφωνα με τον Αριστοτέλη και με ποια κριτήρια αποκλείονται, αν και μετέχουν στην οικονομική και κοινωνική ζωή της πόλης (κράτους); β) Γιατί τα κριτήρια με τα οποία θα μπορούσε κάποιος να τους θεωρήσει πολίτες δεν είναι ικανοποιητικά κατά τον φιλόσοφο;
3. πολίτης δ' ἀπλῶς ... ἀρχῆς: Να συσχετίσετε το χωρίο με τον ορισμό της πολιτείας και της πόλεως από τις προηγούμενες ενότητες με σκοπό να αναζητήσετε τη σχέση πόλης, πολίτη και πολιτείας, ώστε να δείξετε πώς προκύπτει από αυτή τη σχέση ο ορισμός του πολίτη.
4. Γιατί μια πόλη - κράτος του 4ου αι. θεωρεί απαραίτητη τη συμμετοχή του πολίτη στη δικαστική εξουσία; Τι φανερώνει, κατά τη γνώμη σας, η θέση αυτή για το επίπεδο του πολιτισμού της;
5. Να συγκρίνετε τον ορισμό της πόλεως που δίνεται στην ενότητα αυτή με όσους έχουν δοθεί στις προηγούμενες και να συνθέσετε ένα κείμενο, όπου θα αναλύετε τι είναι πόλις σύμφωνα με τον Αριστοτέλη.
6. Ποια είναι η γνώμη σας για την πολιτεία (πολίτευμα), όπου ο πολίτης έχει το δικαίωμα να απευθύνεται στη δικαστική αρχή για να δικαιωθεί;
7. Ποιες αρχές ή αξίες καλλιεργούνται στην προσωπικότητα του πολίτη της κλασικής Αθήνας, όταν αυτός μπορεί να επιλύσει τα οικονομικά του προβλήματα με κανόνες δικαίου που διασφαλίζουν τις εμπορικές συναλλαγές;
8. Τόσο ο Αριστοτέλης, όσο και ο Πλάτων θεωρούν ουσιώδες στοιχείο για τον ορισμό του πολίτη τη συμμετοχή στη δικαστική εξουσία. Τι κατά τη γνώμη σας φανερώνει αυτή η ταύτιση απόψεων για την κοινωνία της εποχής τους;
9. Πώς μπορούσε ο πολίτης να λάβει μέρος στην πολιτική εξουσία στα πλαίσια της κλασικής πόλης και τι σήμαινε αυτό για την κοινωνική του υπόσταση; Να διατυπώσετε τις απόψεις σας αξιοποιώντας στοιχεία από την Ιστορία.

Ενότητα 17^η

1. Να επισημάνετε στις ενότητες που διδαχτήκατε τα σημεία εκείνα με τα οποία συνδέεται ιδιαίτερα το θέμα αυτής της ενότητας.
2. Πόσα και ποια είναι τα πολιτεύματα της αρχαιότητας κατά τον Αριστοτέλη.
3. Ποια κριτήρια υιοθετεί ο Αριστοτέλης στη διάκριση των πολιτευμάτων;
4. Ποιο κριτήριο χρησιμοποιεί ο φιλόσοφος για τη διάκριση των πολιτευμάτων σε «ορθά» και «παρεκκλίσεις» (παρεκβάσεις) και ποια σχέση έχει με το σκοπό της πόλης και τον ορισμό του πολίτη;
5. Να γράψετε τα είδη των «ορθών» πολιτευμάτων και των «παρεκβάσεων» που διακρίνει ο Αριστοτέλης και τα κριτήρια που χρησιμοποιεί στην κατάταξή τους.

6. Να εξηγήσετε τη διαφορά μεταξύ «δημοκρατίας» και «ολιγαρχίας» μελετώντας προσεκτικά τη θέση του Αριστοτέλη: «η ολιγαρχία υπηρετεί το συμφέρον των πλουσίων και η δημοκρατία το συμφέρον των απόρων».
7. Να εξηγήσετε το νόημα που δίνει ο Αριστοτέλης στον όρο πολιτεία και στον όρο δημοκρατία.

Ενότητα 18

1. Η πρώτη περίοδος του κειμένου παρουσιάζει μια διστακτικότητα στο ύφος με το οποίο διατυπώνει ο Αριστοτέλης τις απόψεις του.
 - α) Να αναζητήσετε και να γράψετε τις σχετικές εκφράσεις.
 - β) Γιατί κατά τη γνώμη σας συμβαίνει αυτό;
2. Ποια ιδιαίτερα στοιχεία θεωρεί ο Αριστοτέλης ότι πρέπει να έχει το άτομο ως χαρακτήρας για να συνεισφέρει στην κοινή συλλογική προσπάθεια άσκησης της εξουσίας;
3. Να παρουσιάσετε και να αναλύσετε τη σύγκριση που επιτυγχάνει ο Αριστοτέλης ανάμεσα στην πολιτική απόφαση και στο έργο ενός ζωγράφου.
4. Ποιο είναι το πολίτευμα που φαίνεται να επιδοκιμάζει ο Αριστοτέλης στην ενότητα που μελετήσατε; Να επισημάνετε τις εκφράσεις που αποκαλύπτουν αυτή την επιδοκιμασία.
5. Το γεγονός ότι ο Πλάτων και ο Σωκράτης δίνουν προτεραιότητα στον είδημονα, δηλαδή τον «ειδικό» που είναι ικανός να λάβει τις ορθές αποφάσεις, και ο Αριστοτέλης στο πλήθος, στους πολίτες που αθροιστικά (ή συλλογικά) διαθέτουν περισσότερη αρετή και φρόνηση για να ασκήσουν πολιτική εξουσία σημαίνει ότι κάποιος από τους φιλοσόφους «σφάλει»; Ποια είναι η δική σας εκτίμηση;
6. Να συγκρίνετε τις θέσεις του Αριστοτέλη όπως διατυπώνονται στην ενότητα με όσα υποστηρίζει ο ίδιος στο ακόλουθο χωρίο, εκφράζοντας και την προσωπική σας άποψη: *Ὁ μὲν οὖν τὸν νόμον κελεύων ἄρχειν δοκεῖ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν καὶ τὸν νοῦν μόνους, ὁ δ' ἄνθρωπον κελεύων προστίθησι καὶ θηρίον^ο ἢ τε γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας. (Πολιτικά, 1287 a 32 - 36). (=«Συμφώνως προς ταῦτα ο παραγγέλλων να κυβερνά τα πάντα ο νόμος, παραγγέλλει, ως γενικῶς φρονούν, να κυβερνά ο θεός μόνον και το λογικόν, ο δε παραγγέλλων να ἄρχει ο εις ἄνθρωπος εγκαθιστά μετ' αυτού και θηρίον^ο διότι και αι επιθυμῖαι του ἀνθρώπου ομοιάζουν προς τας του θηρίου, αλλά και τα πάθη της ψυχῆς διαφθείρουν και αυτοὺς τους ἀρίστους ἄνδρας, ὅταν γίνουιν ἄρχοντες».* (Μετάφραση : Ν. Παρίτσης).
7. Να διαβάσετε το κείμενο του Montesquieu που ακολουθεί και να συγκρίνετε τις απόψεις του με τη θέση του Αριστοτέλη «πολλοί καθώς είναι, ... αρετή και εξυπνάδα» στο κείμενο που διδαχθήκατε: *«Αμέσως μόλις οι ἄνθρωποι συγκροτοῦν μια κοινωνία, εξαφανίζεται το αἶσθημα της ἀδυναμίας τους ... Οι κρατικές υποθέσεις είναι ἀνάγκη να βαδίζουν με ἓνα ρυθμό. Ἀλλά ο λαός ἔχει ἢ πολλή ενεργητικότητα ἢ πολύ λίγη. Κάποτε με εκατὸ χιλιάδες χέρια ἀνατρέπει τα πάντα ἄλλοτε με εκατὸ χιλιάδες πόδια δεν προχωράει καλύτερα ἀπὸ τα ἔντομα».*
8. Η αρετή και η φρόνηση θεωροῦνται ἀπὸ τον Αριστοτέλη βασικά χαρακτηριστικά των πολιτῶν που συμμετέχουν στην ἄσκηση της εξουσίας. Σήμερα είναι το ἴδιο ἀπαραίτητα; Ἐάν ὄχι, γιατί ἐπαινοῦνται ὅταν υπάρχουν;

Ενότητα 19¹

1. Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της δημοκρατίας κατὰ τον Αριστοτέλη;

2. Τι εννοεί, κατά τη γνώμη σας, ο Αριστοτέλης, όταν διατυπώνει τη γενική θέση «σε καμιά περίπτωση... και οι δύο είναι όμοιες»;
3. Ποια γνώμη έχετε για τη μορφή της δημοκρατίας κατά την οποία κριτήριο για τη συμμετοχή του πολίτη στην εξουσία είναι η χαμηλή περιουσία του (χαμηλό εισόδημα);
4. Τι εννοεί ο Αριστοτέλης γράφοντας, ότι συμβαίνει «τα ψηφίσματα να έχουν μεγαλύτερη ισχύ από τον νόμο» σε μια κοινωνία;
5. Στη μορφή της δημοκρατίας κατά την οποία υπέρτατη αρχή είναι ο λαός και όχι ο νόμος είναι εύκολο οι άνθρωποι να αδικούνται και να υπάρχει ανισότητα. Ποια είναι η δική σας άποψη;
6. Να παρουσιάσετε τα είδη (μορφές) της δημοκρατίας που διακρίνει ο Αριστοτέλης στην ενότητα. Να συμπεριλάβετε στο κείμενό σας τις επόμενες λέξεις - όρους για να αποδώσετε τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε είδους: α) ισότητα, β) νόμος, γ) περιουσία, δ) πλειοψηφία, ε) δημαγωγός, στ) λαός.
7. Ο Αριστοτέλης περιγράφει πέντε είδη δημοκρατίας, που πιθανότατα ίσχυαν σε σύγχρονες του πόλεις. Ως προς τι συγκρίνονται μεταξύ τους αυτά τα είδη και σε ποιο σημείο συγκλίνουν ή ταυτίζονται;
8. Να σκιαγραφήσετε την προσωπικότητα ενός δημαγωγού της εποχής στην οποία αναφέρεται ο Αριστοτέλης.
9. Με αφετηρία το κείμενο της ενότητας να διατυπώσετε τις προσωπικές σας απόψεις για τη σχέση: λαός - νόμος.
10. Στον Κρίτωνα ο Σωκράτης υποστηρίζει ότι ο πολίτης οφείλει να υπακούει στους νόμους ακόμη και όταν είναι άδικοι. Ποια θέση φαίνεται να υιοθετεί ο Αριστοτέλης στην ενότητα για την υπακοή στους νόμους και ποια είναι η δική σας άποψη;
11. Να διαβάσετε προσεκτικά το τελευταίο είδος δημοκρατίας που περιγράφει ο Αριστοτέλης και να επισημάνετε το χαρακτηριστικό ή τα χαρακτηριστικά του που είναι δυνατόν να βλάψουν ένα σύγχρονο κράτος.
12. Στο τέλος της ενότητας που μελετήσατε υπάρχουν εκφράσεις που περιγράφουν τάσεις και συμπεριφορές των πολιτών σε όλες τις εποχές, όπως «η περίπτωση κατά την οποία τα ψηφίσματα έχουν μεγαλύτερη ισχύ από τον νόμο» και «στις δημοκρατικές πόλεις που κυβερνιούνται κατά τον νόμο ... είναι οι άριστοι πολίτες που έχουν την πρωτοκαθεδρία». Ποια από αυτές θεωρείτε ότι εξυπηρετεί περισσότερο την ατομική και κοινωνική πρόοδο στην εποχή μας;

Ενότητα 20^η

1. Ο Αριστοτέλης υποστηρίζει τον δημόσιο ή τον ιδιωτικό χαρακτήρα της εκπαίδευσης της εποχής του; Από ποια σημεία του κειμένου φαίνεται αυτό;
2. Ποιους υπονοεί ο Αριστοτέλης ότι πρέπει να ορίσουν νόμους για την παιδεία (νομοθετητέον περί παιδείας) και ποια πολιτική θέση διατυπώνει με την έκφραση κοινήν ποιητέον;
3. Ο Αριστοτέλης αναφέρεται στις διαφορετικές απόψεις που διατυπώνονται σχετικά με το στόχο και το περιεχόμενο της παιδείας. Να γράψετε ποιες ήταν αυτές οι απόψεις και πού οφείλονταν, κατά την κρίση σας, οι διαφορές.
4. Ποιες απόψεις του Αριστοτέλη για τη διαμόρφωση του ηθικού χαρακτήρα του ανθρώπου διακρίνετε στο κείμενο;
5. Ποιο κριτήριο επιλογής «διδασκίας ύλης» δέχεται καταρχήν ο Αριστοτέλης και πώς αντιμετωπίζει την καλλιέργεια του νου μέσα από τα εκπαιδευτικά προγράμματα της εποχής του;

6. Ποιες είναι κατά τον Αριστοτέλη οι κατευθύνσεις που θα διαμορφώσουν την προσωπικότητα του μαθητή της εποχής του;
7. Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι η πολιτεία οφείλει να επιδιώκει για τους νέους της την αρετή με σκοπό να διαμορφώσει ηθικά τον χαρακτήρα τους. Ποιες δυσκολίες περιγράφει για την επίτευξη αυτού του σκοπού;
8. Να εξηγήσετε τι επιδιώκει ο Αριστοτέλης να κατανοήσουν οι συμπολίτες του, όταν αντιπαραθέτει την έκφραση τὰ τείνοντα πρὸς τὴν ἀρετὴν στην έκφραση τὰ χρήσιμα πρὸς τὸν βίον και τὰ περιττά και ποια σχέση έχει η θέση που εκφράζει με το εκπαιδευτικό σύστημα που προτείνει.
9. Να συγκρίνετε την άποψη του Πλάτωνα (Λάχης 190 b 7): «αν δεν ξέρουμε καν τι είναι η αρετή, με ποιο τρόπο θα συμβουλέψουμε κάποιον πώς να την κατακτήσει πιο εύκολα;» με τη θέση του Αριστοτέλη: «καὶ γὰρ τὴν ἀρετὴν οὐ τὴν αὐτὴν εὐθὺς πάντες τιμῶσιν, ὥστ' εὐλόγως διαφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄσκησιν αὐτῆς» και να εξηγήσετε τη σύμφωνη ή διαφορετική σας γνώμη.
10. Να επισημάνετε το σημείο στο οποίο συμπίπτουν όλες οι διαφορετικές απόψεις που παρουσιάζονται στο κείμενο και να εξηγήσετε αυτή τη σύμπτωση.
11. Ποια από τα θέματα που διατυπώνει ο Αριστοτέλης στο κείμενό του νομίζετε ότι εξακολουθούν να είναι επίκαιρα προβλήματα της Παιδείας;
12. Ποια από τις απόψεις ή τις θέσεις του Αριστοτέλη για την Παιδεία θα υποστηρίζατε ανεπιφύλακτα ως προσωπική σας πρόταση αν συμμετείχατε σε ένα συμπόσιο για την Εκπαίδευση και την Παιδεία γενικά και γιατί;